

Ομάδα εργασίας για την κλαϊνική προσέγγιση στην Ψυχανάλυση Απρίλιος 2015

Παρουσίαση του κεφαλαίου 12 του βιβλίου "Clinical Klein" του R.D. Hinshelwood

Τίτλος: **Οιδιπόδεια γνώση** (Oedipal knowing)

Από τη **Νεφέλη Ταμπάκη**

Στην βάση του το οιδιπόδειο σύμπλεγμα αφορά στους δεσμούς αγάπης (L-link) από και προς τον έναν γονιό και μίσους (H-link) από και προς τον άλλο γονιό μέσα στην τριγωνική συνθήκη. Την ίδια στιγμή το παιδί είναι περίεργο, αναζητά και μπαίνει στην περιπέτεια να ανακαλύψει ως ένας μικρός ντετέκτιβ τι τρομερό συμβαίνει ανάμεσα στους γονείς του, κυρίως αναφορικά με την πρωταρχική σκηνή σύλληψης του. Επιθυμεί δηλαδή να μάθει, επιθυμεί την γνώση (K-link) για να μπορέσει να κατασκευάσει την σεξουαλική φαντασίωση του. Ο Φρόυντ θεωρεί ότι είναι ενστικτώδης και λιβιδινική η δίψα αυτή για τη μάθηση, ενώ η Κλαϊν προσθέτει ότι το παιδί παρακινείται προς αυτή τη γνώση από άγχη που προέρχονται από αισθήματα επιθετικότητας. Ο φόβος του να κάνει κακό στον γονιό παρακινεί το παιδί να εξετάζει την πραγματικότητα για να δει αν η καταστροφή που φαντάζεται όντως συμβαίνει και στον εξωτερικό κόσμο. Υπάρχει μεγάλη ανακούφιση στο γεγονός πως το αντικείμενο επιβιώνει και υπάρχουν ακόμη οι δεσμοί αγάπης που μπορούν να εσωτερικευθούν.

Ο Βιον, μέσα από την εργασία του με ασθενείς με σχιζοφρένεια, αντιλήφθηκε πως τα άγχη τους ανέκοπταν την επίγνωση του εαυτού τους και πιο συγκεκριμένα την γνώση για τα προσωπικά αισθήματα και το νου τους, τον εσωτερικό τους κόσμο. Επίσης παρατήρησε πως τα βρέφη έχουν ανάγκη μια μητέρα που ξέρει τι συμβαίνει στον εσωτερικό τους κόσμο. Έτσι θεώρησε πως η μάθηση και η γνώση ενέχει το να φέρνει κανείς τα πράγματα κοντά στο νου: να ενώνει, να ταιριάζει μία ιδέα με μία άλλη. Αυτό το «νοητικό πάντρεμα» ο Βιον το σύνδεσε με την ένωση των γονιών στη συνουσία όπως επίσης και την ενδεχόμενη αντίδραση που μπορεί να υπάρχει μπροστά σε ένα τέτοιο ταίριασμα. Αυτή η εμπειρία του νοητικού ταιριάσματος είναι η εκδοχή της συνδυασμένης γονεϊκής φιγούρας (combined parental figure) που γίνεται εσωτερική, εσωτερικεύεται. Έτσι οι εντάσεις και η επιθετικότητα που ενυπάρχουν στον οιδιπόδειο σύμπλεγμα μπορεί να εμφανιστούν στο επίπεδο της διανοήσης και να υπάρχουν διαταραχές της σκέψης στο ταίριασμα των ιδεών και σε αυτή την «νοητική συνουσία».

Όταν μιλά κανείς για τις οιδιποδειακές φαντασιώσεις αναφέρεται σε ένα συνδυασμό ιδεών φόβου και αμυντικών φαντασιώσεων ως προς αυτούς. Για να γίνει κατανοητό ο συγγραφέας δίνει ένα παράδειγμα για το πώς μία από τις τρομερές φαντασιώσεις της φάσης αυτής μπορεί να αντιμετωπισθεί από ένα

Ομάδα εργασίας για την κλαϊνική προσέγγιση στην Ψυχανάλυση Απρίλιος 2015

βρέφος. Λέει λοιπόν πως μπορούμε να φανταστούμε ένα πεινασμένο μωρό να φαντάζεται μέσα στη διέγερση του πως έχει ένα αντικείμενο που του δημιουργεί πόνο στην κοιλιά και πως για να διασωθεί από αυτόν τον πόνο, χρειάζεται να αποβάλλει το επίπονο αντικείμενο. Αυτό μπορεί να το κάνει στην πραγματικότητα να αφοδεύσει τη στιγμή του έντονου κλάματος και να πιστέψει πως απέβαλε το κακό αντικείμενο. Έτσι όταν κάποιες φορές καταφθάνει η μητέρα του με την τροφή εκείνο να θεωρεί έντρομο πως του επιστρέφει το προβεβλημένο κακό αντικείμενο και έτσι να απορρίπτει την τροφή. Έτσι οι φαντασιώσεις που κατασκευάζονται από τους πόνους της πείνας αντιμετωπίζονται με την κατασκευή άλλων φαντασιώσεων, στην περίπτωση αυτή με τη χρήση της προβολής.

Οιδιπόδειες φαντασιώσεις και η συνδυασμένη γονεϊκή φιγούρα

Μιλώντας για τις έγνοιες και την επιθετικότητα στο οιδιπόδειο ο συγγραφέας αναφέρει μία περίπτωση της Κλάιν όπου ο μικρός Peter ήταν αγχωμένος για την γονεϊκή συνουσία και το προϊόν της. Αυτό που τον έφερε δηλαδή αντιμέτωπο με την γέννηση του αδελφού του και τον δικό του αποκλεισμό από το ζευγάρι και του δημιούργησε δολοφονικές φαντασιώσεις. Όταν τα παιδιά είναι πολύ μικρά αντιλαμβάνονται τους γονείς ως μία ενωμένη φιγούρα και αυτό μπορεί να έχει κατακλυσμαία συναισθήματα όπως στην ίδια περίπτωση που το παιδί βασανιζόταν από έντονα κύματα επιθετικότητας και φόβου. Έτσι καταφεύγουν σε άμεση κατασκευή φαντασιώσεων που θα εκτονώσει τα έντονα συναισθήματα, όπως στην περίπτωση ενός ασθενούς που στο όνειρό του χώρισε τους γονείς και μπορούσε να τους ελέγχει αν και έτσι φορτώθηκε με τη φροντίδα τους.

Στο παράδειγμα που θα ακολουθήσει η ασθενής κατασκεύασε μία φαντασίωση συντριβής πάνω και μέσα στη γονεϊκή συνουσία, όπου για να αντιμετωπίσει την εσωτερική σύγκρουση που αφορούσε πια κάθε συνουσία, περιόρισε κάθε επαφή της με τους άλλους αποφεύγοντας αυτή την βίαιη εισβολή. Ως μία ακόμη άμυνα, έβαλε τον αναλυτή της στη θέση αυτού που θέλει να μάθει και που είναι περίεργος μέσω της προβολής, έτσι ώστε να γλυτώσει τον εαυτό της από αυτή την επικίνδυνη συντριβή εκθέτοντας όμως τον εαυτό της στον κίνδυνο όντως ο αναλυτής να λειτουργήσει μέσω της προβλητικής ταύτισης παρεισφρητικά.

Έτσι ο αναλυτής μπορεί να δέχεται έντονες πιέσεις από μία τέτοια σειρά φαντασιώσεων που δυσκολεύουν το ανιχνευτικό έργο της ψυχανάλυσης.

Ομάδα εργασίας για την κλαϊνική προσέγγιση στην Ψυχανάλυση Απρίλιος 2015

Παράδειγμα: Η προβολή της κατανόησης

Πρόκειται για μία γυναίκα αναλυόμενη του Michael Feldman η οποία είχε μπει ζωηρά στην ανάλυση όμως σπάνια το αναγνώριζε. Το σύμπτωμά της αφορούσε σε έντονες σεξουαλικές δυσκολίες και πανικό μπροστά στην πιθανότητα τρυφερών στιγμών. Για να αποφύγει το άγχος της απέφευγε να κάνει συνδέσεις και αναλαμβάνει να μαθαίνει για τον εαυτό της. Αντίθετα έθετε τον αναλυτή σε αυτή τη θέση, να κάνει συνδέσεις, να είναι περίεργος και να αναγνωρίζει.

Σε μία συνεδρία του αποκάλυψε πως όταν ήταν 5 ετών ο οδηγός ενός φορτηγού χάνοντας τον έλεγχο του, το έριξε στο σπίτι της και σπάζοντας τον τοίχο σταμάτησε μπροστά στο σαλόνι όπου κάθονταν η μητέρα και η γιαγιά της. Ένα αντικείμενο δηλαδή εισέβαλε με έναν απρόβλεπτο και βίαιο τρόπο, κάτι που έμοιαζε πολύ με το φόβο και το άγχος που της προκαλούσαν οι τρυφερές στιγμές. Χρειαζόταν να τοποθετήσει ένα προστατευτικό εμπόδιο.

Ο αναλυτής αντιλήφθηκε πως αυτή ήταν μία εξαιρετικά τρομακτική εμπειρία για εκείνη. Λίγο αργότερα από αυτή την αποκάλυψη η αναλυόμενη άργησε 10 λεπτά στη συνεδρία της χωρίς να αναφέρει τι ακριβώς την καθυστέρησε. Ο αναλυτής μπήκε στη διαδικασία να αναρωτηθεί με κάποια δυσαρέσκεια για ποιο λόγο δεν είπε κάτι παραπάνω, αν της συνέβη κάτι, να συνθέτει τις πληροφορίες που είχε. Εν ολίγοις σκεπτόταν για εκείνη μέχρι που θυμήθηκε πως εκείνες τις ημέρες θα την επισκέπτονταν οι γονείς της. Η αναλυόμενη είχε δώσει κάποιες πληροφορίες αλλά δεν έκανε συνδέσεις (το K-link). Όταν ξεπέρασε κάπως το εμπόδιο που έβαζε με τις σκόρπιες πληροφορίες άρχισε να μιλά για το άγχος της να προλάβει να κρύψει αντικείμενα από το σπίτι της που θα φανέρωναν την σεξουαλικότητα της μπροστά στην επικείμενη επίσκεψη των γονιών της. Θεωρούσε την επίσκεψη των γονιών της εισβολή από την οποία έπρεπε να προστατευθεί με το να κρύψει ένα θελκτικό νυχτικό καθώς και την ανάλυση της. Εκεί συνέδεε με αυτό τον τρόπο ένα ερωτικό αντικείμενο με την ανάλυση της και την ερωτική μεταβίβαση της στον αναλυτή, τα οποία όλα χρειαζόταν να μείνουν κρυφά. Με τον ίδιο τρόπο που έκρυβε τη σεξουαλικότητα της από τους γονείς, έκρυβε και από τον εαυτό της τις συνδέσεις για την καθυστέρηση της και για το άγχος προσμονής των παραισφρητικών γονιών της. Επίσης φοβούμενη την αδιακρίσια των γονιών της με αυτό τον τρόπο εμπόδιζε και τον αναλυτή και μιλήσει ανοιχτά και να κάνει συνδέσεις ως να ήταν και ο ίδιος αδιάκριτος και παραισφρητικός.

Ο Feldman θεωρούσε πως ο τρόμος αυτής της αναλυόμενης ήταν φόβος μιας σωματικής εισβολής που την αντιμετώπιζε με προστατευτικά για εκείνη εμπόδια.

Ομάδα εργασίας για την κλαϊνική προσέγγιση στην Ψυχανάλυση Απρίλιος 2015

Σε μια επόμενη στιγμή η αναλυόμενη μετά από μια σιωπή αναφέρει ότι μίλησε με τον πατέρα της στο τηλέφωνο και αποκάλυψε την δική του ανησυχία για το αν θα κοιμόταν στο ίδιο κρεβάτι με τη γυναίκα του. Μάλιστα έμεινε έκπληκτος στην πληροφορία πως η κόρη του διέθετε διπλό κρεβάτι στο σπίτι της: «Τι; Έχεις διπλό κρεβάτι; Για ποιο λόγο;». Έτσι αυτή η αδιακρισία αντιμετωπίστηκε από την ασθενή με μία μεγάλη σιωπή όπου δεν θα έλεγε τίποτα παραπάνω για όλο αυτό το υλικό που είχε φέρει. Ο αναλυτής επωμίστηκε την ευθύνη της περιέργειας και της είπε πως το άγχος της έμοιαζε με το άγχος του πατέρα της να έρθει πολύ κοντά σε κάτι και ότι η λύση του μονού κρεβατιού ήταν με κάποιο τρόπο αντιπροσωπευτική με την απόσταση της και τη σιωπή της από τον αναλυτή.

Μπροστά σε αυτή τη σύνδεση της σεξουαλικής συνεύρεσης συντρόφων και την ψυχαναλυτική συνεύρεση η ασθενής έμεινε πολλή ώρα σιωπηλή. Ο αναλυτής θεώρησε ότι ανέλαβε την ευθύνη να κάνει τη σύνδεση (K-link) αλλά ότι είχε νόημα για εκείνον να κάνει κάτι με το υλικό, αν και η ασθενής αποσύρθηκε. Δεν το αποδίδει σε αρνητική μεταβίβαση αλλά σε απουσία επαφής. Του έχει αναθέσει αυτό το κομμάτι της δικής της ψυχαναλυτικής περιέργειας να το φέρει εκείνος, εντοπισμένο μέσα του, στο δικό του νου. Έτσι όταν πια ο αναλυτής μίλησε για το δίλημμα στο οποίο τον έχει φέρει να είναι δηλαδή ή στη θέση του πατέρα της παρεισφρητικός και αδιάκριτος για τη σεξουαλικότητά της ή να μείνει η σεξουαλική περιέργεια της κλεισμένη και κρυμμένη στους κόλπους της οικογένειας, η ασθενής πανικοβλήθηκε στην ιδέα ότι αν ψάξει κάποιος στα συρτάρια του σπιτιού της μπορεί να βρει τα αντισυλληπτικά της και έφυγε σε αποδιοργάνωση και άγχος.

Το άγχος της μπορεί να σήμανε μία αυθεντική παραγωγική σύνδεση (K-link) σε αντίθεση με την αποσύνδεση και τη στειρότητα της επαφής. Αυτό ξαναέφερε στην επιφάνεια το φόβο και την αποδιοργανωτική εισβολή που ένιωθε και την πανικόβαλε. Ο Feldman εισέβαλλε μάλλον όχι μόνο στον εαυτό της αλλά και στα «συρτάρια» της αποκαλύπτοντας το εμπόδιο που η ίδια έθετε στις «γόνιμες επαφές» μέσα στην αναλυτική σχέση.

Η προβολή της βίαιης φαντασίωσης της αναλυόμενης στον αναλυτή και η δυσκολία της αναγνώρισης της διαφοράς της σωματικής, νοητικής ή συμβολικής επαφής γίνονται φανερές σε αυτή την περίπτωση όπου το άγχος που προέρχεται από το οιδιπόδειο μπλοκάρει τις συνδέσεις της γνώσης.